

6. GRAV, HUS OG SAMFUNN

I de følgende kapitler vil jeg se funnene fra Veien i en større sammenheng. Jeg vil se på forholdet mellom graver og langhus, kontaktretninger, mønstre og endringer for å tolke samfunnsforhold.

6.1. HISTORIEN BAK URNEGRAVFELTET. FRA BRONSEALDER TIL ELDERE JERNALDER

Eldre forskning var opptatt av spørsmålet om når de store gravfeltene ble anlagt, noe som ble sett i sammenheng med etableringen av den faste gårdsbosetningen. Konkrete spor etter gården var stort sett fraværende, graver var hovedkilden til bosetningshistorien, og det var sjelden funn som kunne dateres lenger tilbake enn til eldre romertid. Ofte ble det antydning at gravfeltenes historie kanskje kunne trekkes lenger tilbake i tid. Bjørn Hougen bemerker de «traktformete groper» med kull og av og til brente bein under haugene på Veien og ser i dem en arv fra førromersk tid, «og man kan heller ikke stille seg avvissende overfor den mulighet, at gravplassen er anlagt alt før vår tidsregnings begynnelse» (1929:111). Også Anders Hagen ser arkaiske trekk ved gravene som peker mot en anleggelsestid til førromersk jernalder (Hagen 1951:59).

Bronsealderen

Undersøkelsene har vist at gravfeltet på Veien ble etablert allerede i yngre bronsealder, ca. 1000 f.Kr.; et urnegravfelt som viser nær kontakt med Oslofjordområdet, Sverige og kontinentet (kap. 4.1). Men bronsene glimrer ved sitt fravær. Heller ikke fra fylket for øvrig er det overveldende funn av bronser fra denne yngre del av bronsealderen. De fleste funn er fra eldre bronsealder og er tolket som depotnedleggelse, trolig offer. Funnene hører til i den maskuline sfære, noe som faller inn i det generelle mønster i landet (Johansen 1993:46 f.). Dette er en kontrast til offerfunnene fra yngre bronsealder som karakteriseres av kvinnesmykker (op.cit. og Johansen 1981:100 f., 105). Bare tre funn er tolket som graver, også de fra eldre bronsealder (jf. tabell nedenfor basert på Melheim 2006). En av disse kan være en branngrav; en bronsekniv fra Svarstad i Hole skal være funnet med brente bein i et lite, steinmurt kammer i en røys (Johansen 1981:41, privat eie). De første branngravene kom samtidig med spor etter metallurgi i Øst-Norge, like tidlig som i Sør-Skandinavia. Branngravskikkens sammenheng

med metallurgiens inntog i samfunnet er påpekt av flere, for eksempel Farbregd (1993b), jf. kapittel 4.2.1 om slaggunn i graver. I yngre bronsealder ble branngravskikken enerådende (Melheim 2006:99 f.), nettopp på det tidspunkt de første kremasjonsbålene ble tent på Veien.

Yngre bronsealder markerer seg som nevnt lite materielt i Buskerud og på Ringerike. Men ikke langt unna, i Lunner på Hadeland, er det gjort et spektakulært offerfunn fra yngre bronsealders slutt-fase (periode VI), «Vestby-funnet»: tre halsringer, to bukker, en stangnål, et perlekjede og en fingerring (Johansen 1981:198). Disse gjenstandene er tolket å tilhøre en helligdom felles for et større område, kanskje «gudinnen med halsring» (Bjørn 1929:57 ff.). Markeringen av det feminine ved offernedleggelse i yngre bronsealder har vært knyttet til Nerthus og er tolket som at fruktbarhetsguddommer får større betydning (Johansen 1993:127 ff.; Melheim 2006:131), jf. også Tacitus' beskrivelse av Nerthus-dyrkelsen i århundret etter Kr (*Germania* 40).

Ved Tyrifjorden er det tegn fra bronsealderen, helleristninger som fremstiller båter og kretsfigurer. Det er to lokaliteter som har størst interesse, fem felt på Berget og et felt på en flyttblokk ved Sundvollen. Ristningene ligger ved en av ferdsselsveiene på Tyrifjorden, ned Steinsfjorden gjennom Kroksund og langs «rorleden» inn i Holsfjorden (Østmo 1990:121). Videre gikk ferdselen kanskje ned Lierdalføret ut til Drammensfjorden. Ristningene er bemerkelsesverdige av flere grunner.

På lokaliteten Berget, en bratt fjellhammer som styrter rett ned i fjorden, er det hugget inn sju båter; kanskje har risteren stått i en båt. Figurene har forskjellige stiltrekk og synes derfor å være ristet over et visst tidsrom innenfor eldre bronsealder, muligens mot overgangen til yngre bronsealder. På Berget IV er det to båter som hører til en av de eldste typene i Skandinavia, og risteren må ha fått inspirasjon fra Sør-Skandinavia, «formidlet nokså direkte» (Østmo 1990:35 ff., 94 ff., 111 ff., 122).

Hvem ristet båtfigurene i den bratte berghammeren ved Tyrifjorden? Hadde han reist langt for å bytte til seg bronseøks for pelsverk? Hadde han knyttet vennskapsbånd, kanskje familiebånd med høvdinger i sør? De tallrike båtfigurene, ristet på berg og på bronsegjenstander, illustrerer muligens hvilken betydning

reisen har hatt i bronsealderen, selv om figurene nok i tillegg har hatt et symbolsk innhold og kan gis en annen tolkning.

Figurene på Steinen ved Sundvollen viser en påfallende kontakt med Vestlandet, muligens i eldre bronsealder, men ikke så langt tilbake i tid som Berget (op.cit.110). De nærmeste paralleller til kretstegnene er på Voss, og Østmo antyder en «ganske nær kontakt mellom Ringerike og Voss» (op.cit. 103 f., 110). På Berget IV er det også ristet inn en kretsfigur som kan minne om en «labyrint», og som er sammenliknet med figurene på «brillespennere». Disse dateres til yngre bronsealder (periode IV). Kanskje har vi her et lite tegn fra denne del av bronsealderen, som ellers er lite synlig på Ringerike.

Ristningene i «det indre Østlandet» er få i forhold til mylderet av båter og andre figurer lenger sør, i Østfold/Bohuslän og Vestfold/Telemark. Men Tyrifjordsristningene kan oppfattes som den innerste «utløper» av denne ristningstradisjonen, med et begrenset antall og en snevrere motivkrets, men allikevel med tydelige tegn på at den tilhører en kultur med felles billedspråk, og på at det har vært kontakt mot sør og mot vest.

Sør-Norge tilhører den sørsandinaviske bronsealderkultur, med samme materielle uttrykk i prestisjegjenstander. Selv om det er få bronser på Østlandet i forhold til Sør-Skandinavias overflod, avspeiler funnene her enhver fluktuasjon i sørsandinavisk materiale (Johansen 1981:86); de parallelle endringer i materiell kultur viser nær kontakt og et kulturelt felleskap. Kart over fordelingen av bronser fra

hele perioden viser et tydelig mønster; funnene konsentrerer seg i gode jordbruksstrøk, spesielt omkring Oslofjorden, men i innlandet er det visse områder som merker seg ut, Ringerike, Hadeland, Toten og Hedmarken (Johansen 1981:128), påfallende likt rikdomskonsentrasjonene i romertid. Samfunnet beskrives oftest som et hierarkisk samfunn, hvor makten var basert på kontroll over utveksling av varer og prestisjegjenstander, og hvor lederen foresto utførelsen av ritualer (Johansen 1981:148 ff.; Østmo1990:125 ff.).

Om man oppfatter gravenes utforming og innhold som en refleks av samfunnsstrukturen, skjer det en markant endring ved overgangen til yngre bronsealder. Et hovedtrekk ved funnforholdene er at rikdoms- og maktsymboler i form av skinnende bronser ikke blir lagt i store, dominerende hauger eller røyser, men deponert som offer- eller votivfunn på bortgjemte steder (Johansen 1993:44). Offergjenstandene fra yngre bronsealder er som nevnt knyttet til den kvinnelige sfære. Offergavens funksjon er tolket på mange vis. Sett i sammenheng med gravskikkens ideologitrykk slik de enkle flatmarksgravene kan oppfattes, tolker jeg offergavene også som et uttrykk for en fellesskapsideologi, en gave til gudene fra samfunnet. Det er ikke individet som markeres, men fellesskapet. Samtidig tolker jeg ritualene og praktgjenstandene som presteskapets maktsymboler. Den lange kontinuiteten i branngravskikken kan oppfattes som et tegn på et konsolidert maktsystem som bygget på kunnskap om og kontroll med ritualene i forbindelse med gravlegging og offerhandlinger.

Tabell 6.1.1. Funn fra bronsealder i Buskerud (etter Melheim 2006, tabeller i appendiks)

C-nr.	Sted	Kommune	Gjenstand	Bronse	Flint o.a.	Datering	Kategori	Kjønn
C3574-5	Lunde	N. Eiker	2 dolker		x	EBA 1-2	Depot	M
C24821	Nærstad, v. Randselva	Ringerike	1 dolk		x	EBA 1-2	Depot	M
C37762	Seter, v. stein	Gol	1 dolk		x	EBA 1-2?	Depot	M
C25370a, b	Skogsborg	Røyken	2 økser		Bergart	EBA	Depot, usikker	M
C13875	Skalstad	Ringerike	Randlistøks	x		EBA 1	Depot, usikker	M
C3225	Bjerknes	Kongsberg	Dolk		x	EBA 1-2	Depot, usikker	M
C18884	Verket	Hurum	Spyd	x		EBA 2	Depot, usikker	M
C10300	Sand	Hurum	Spyd	x		YBA 5	Depot, usikker	M
C2342	Gomnes	Ringerike	Sverd	x		EBA 2?	?	M
C25535	Borgergård		Knapp	x		EBA 3	?	-
C13414	Mo	Ringerike	Holkøks	x		YBA 5-6	?	K
C18744	Kløviken	Hole	Kniv	x		EBA 3	Gravrøys, ubr.	-
Joh.nr.4	Svarstad	Hole	Kniv	x		EBA 3	Gravrøys, br.?	-
Br.mus.	Sætrang	Ringerike	Dolk/sverd	x		EBA 3	Gravh./røys	-

De materielle uttrykk, bronser og båter, viser nær kontakt med kontinentet, hvor branngravskikken etablerte seg som urnegravfelt og signaliserer en likhetsideologi. Som vi skal se nedenfor, viser også den gryende jernalderen det samme tegn på et kulturelt fellesskap og ritualene en ideologisk kontinuitet.

Den tidlige jernalder

På mange måter er det kulturelt sett nær sammenheng mellom yngre bronsealder og eldre jernalder. Kontinuiteten er mest synlig i gravskikken, som nevnt ovenfor; mange flatmarksgravfelt har sin begynnelse i yngre bronsealder og fortsetter uendret i førromersk jernalder. Riktignok ble det slutt på tilførselen av bronsegjenstander, som må ha hatt betydning for de grupper som hadde behov for prakten for å legitimere sin posisjon, presteskaper og høvdingene, som kanskje var samme person. Uansett mistet makteliten disse prestisjesymbolene. Muligens har de etablert nye maktmidler. Det var denne gruppen som hadde kontakt med kontinentet, direkte eller indirekte, og de har sannsynligvis også hentet ekspertise derfra til å produsere jern. Ordet *jern* er av keltisk opphav, ikke romersk, noe som viser nær kontakt med kontinentet før den romerske påvirkning, som gjør seg gjeldende særlig etter Kr.f. (Solberg 2000:35). Det er sannsynlig at kunnskapen om jernproduksjon og den metallurgiske ekspertise har vært monopolisert i den eldste fasen.

Nybruget har påpekt de mange likhetstrekk i gravskikk så vel som gjenstandsmaterialet som viser kontakt med kontinentet (1978:159 ff.); for Østlandets del ser han særlig kontakt med Sverige og Østersjø-området og kontinentet øst for Oder (op.cit. 159). Som vist ovenfor (kap. 4.1) stammer mange av gjenstandene fra det keltiske kulturområdet; om de er beskjedne i antall, er de typiske, som draktutstyr (belter, nåler, fibler), jernkjelen og våpengravene. Bronsekjelen fra graven på Ås i Sande er havnet ved Drammensfjorden, direkte eller indirekte fra Mellom-Europa, produsert i det sentrale keltiske kulturområdet.

Beltet fra graven fra Hals i Øvre Eiker har sine paralleller i Sverige og Danmark og er av Becker tolket som tegn på ekteskapsallianse, da slike belter i Skandinavia tilhører kvinnedrakten (Becker 1993:21). I denne graven var det lagt ned sigd, krumkniv og syl. På grunnlag av dette redskapssettet knytter han

funnet til Midt-Sverige (op.cit. 8:22, :34 kart fig. 23, jf. også kap. 4.2.1 om redskapsgravene). Av andre smykker kan nevnes fem halsringer, trolig lokale nordiske produkter som vitner om vedvarende kontakt, påvirkning og videreutvikling av trekk fra keltiske områder (Resi 1998:61).

Våpengravskikken sprer seg i Skandinavia i tre bølger i yngre del av førromersk jernalder – først i Jylland, deretter de danske øyer og Sør-Sverige før den siste bølgen når Norge (J. Martens 2002, jf. fig. 19). Det er få slike graver i Norge, og det hefter usikkerhet ved dateringene. I en ny gjennomgang av våpenfunn og presentasjon av den sensasjonelt rike våpengrav fra Bøli i Eidsberg i indre Østfold argumenterer J. Martens for at det kan være seks–åtte våpengraver som kan knyttes til «våpengrav-tradisjonen» i førromersk jernalder, de fleste fra Oslofjord-området. J. Martens anser denne gravtradisjonen for å være nær knyttet til Jylland fra slutten av førromersk jernalder / tidlig romertid (2008).

Selv om det førromerske jernaldermaterialet i Sør-Norge er av beskjedent omfang, avspeiler det på forbløffende vis utviklingen i det øvrige Nord-Europa (J. Martens 1999:69). Presentasjonen av to graver fra Nordre Rør i Borge i Østfold med bronsekjedebelte og halsring med fugleformede endestykker understreker at det sørøstlige Norge ideologisk sett var en integrert del av det nordeuropeiske kulturfellesskap i yngre førromersk jernalder (op.cit.).

Hensikten med denne korte presentasjonen av funn fra førromersk jernalder er å synliggjøre den kontakt som har vært mellom Oslofjord-området og kontinentet, også det keltiske kulturområdet. Selv om landskapet omkring Tyrifjorden kan oppfattes som perifert i denne sammenheng, er helleristningene, flatmarksgravfeltet med datering tilbake til yngre bronsealder og de to lange La Tène-fiblene tydelige tegn på en sterk kultur-påvirkning.

Gjenstandene viser kontakt og kulturelt fellesskap; båten og reisen er bakgrunnen for å forstå innføringen av branngravskikken og etablering av store urnegravfelt. Et åpent spørsmål er fortsatt hvordan branngravskikken ble etablert – om det var direkte ved innvandring eller indirekte ved påvirkning eller begge deler. Var det de som dro ut for å skaffe bronser, de som hadde kontakter for å skaffe bronser, de som kom med bronsene, som formidlet de nye ideene?

6.2. FRA ROMERTID TIL FOLKEVANDRINGSTID. GRAVER I HAUG – ØKONOMISK OG KULTISK SENTRUM

Resultatet skulde da blive, at de fleste grave med gravgods var kvindelige, og at, bortset fra våbengravene, manden var bleven tarveligere udstyret. Men dette resultat tør dog endnu ei tillægges videre betydning.

I. Undset, 1880, s. 100.

I vel 1000 år ble de døde brent på bål og kull og beina lagt i groper. Fortsatt brant bålene, men beina ble ikke gravet ned, men dekket av haug, og ofte lå det et kullflak i bunnen av haugen. Denne endringen i gravpraksis skjedde omkring Kr.f., og skikken bredte seg over det meste av distriktene omkring Oslofjorden og innover i landet. Sammen med beina og kullet ble det ofte lagt gjenstander, men ikke alltid, som det fremgår av kapittel 4.2.3.

Skjemaet med den kronologiske oversikten over funn fra gravhauger på Veien viser at romertiden dominerer (vedlegg til kap. 4.2.3). Det er omtrent like mange graver i eldre som i yngre romertid; noen av funnene kan ikke dateres nøyaktig, men befinner seg i en overgangssone mellom eldre og yngre romertid. Det gjelder også noen av funnene fra yngre romertid / tidlig folkevandringstid, og noen kan bare plasseres innenfor eldre jernalder.

I yngre romertid og tidlig folkevandringstid finner vi en ny «kategori» graver, tre graver med spektakulære funn, edelmetaller og romersk import (kap. 4.2.2).

Det skjer altså en endring i gravskikk ved tiden omkring Kristi fødsel, ved at det bygges gravhaug, og at det legges gjenstander i gravene, og i yngre romertid og overgangen til folkevandringstid ved eksotiske gravgaver. En av disse gravene er dessuten en skjelettgrav, noe som bryter totalt med den lokale gravskikk. For øvrig er det få graver fra folkevandringstid, men derimot et par funn av «betalingsgull», som muligens kan tolkes som offer.

Kategoriene

Ved gjennomgangen av gjenstandene i gravene som Rygh grov ut, har jeg sett nærmere på om gjenstandene kan knyttes til kjønn, eller den maskuline og feminine sfære, som man kan uttrykke det mer nøytralt. Gravene er sortert i et skjema som viser at de kan grupperes i kategorier (kap. 4.2.3, fig. 4.22).

Innenfor den maskuline sfæren er *våpengravene* de tydeligste; de beskjedne sju gravene med enkelt våpenutstyr er spredt over 400–500 år. Innenfor den feminine sfære er *redskapsgravene* med sigd og/eller krumkniv tydeligst; av disse er det også sju. Redskaper i kvinnegraver kan kanskje tolkes som en motsvarighet til våpen i mannsgravene, knyttet til initieringsriter. Noen av disse gravene kan dateres til eldre romertid; trolig er alle fra denne perioden. To av gravene

inneholdt små fibler, som understreker kjønnstilhørigheten, to inneholdt en kam. Graver med *kam* er en egen kategori, som på Veien synes å tilhøre den feminine sfære. Litt yngre er fire graver med *smykker* som hører til kvinnedrakt og frisyre, mens fibel med spadeformet fot har usikker kjønnstilhørighet. To graver med *nøkler* er også med stor sannsynlighet kvinnegraver. De elleve gravene med bare leirkar kan vanskelig knyttes til kjønn, men en tradisjonell oppfatning er at det var kvinnene som produserte leirkar.

Den korte gjennomgangen viser at det blant de gravene som har tydelig kjønnstilhørighet, er flest kvinnegraver. Mannen har ingen dominerende og synlig plass i gravene før i yngre romertid. Som sitert i innledningen til kapitlet bemerket I. Undset dette forhold, men ut fra sin tid tillegger han det ikke betydning.

I de tolkningene som er referert i kapittel 4.2.1, er markeringen av kvinner i graver knyttet til religiøst lederskap; kvinnene kan ha hatt en ledende rolle ved utføring av de religiøse ritualene (jf. offerfunnene fra yngre bronsealder, kap. 6.1). Dette gjelder redskapsgravene og gravene med kam; de fleste av disse dateres med større eller mindre sikkerhet til eldre romertid. Hva betyr det at disse kategoriene forsvinner i løpet av yngre romertid? Hvis de har tilknytning til det religiøse felt innenfor samfunnsstrukturen, kan det tyde på en endring innen dette feltet. Dessuten kan det tyde på en endring av kvinnerollen. Som antydning i forbindelse med redskapsgravene kan dette muligens knyttes til en endring fra en fruktbarhetsreligion til en krigerideologi som i flere sammenhenger er knyttet til Odin-kulten, som er foreslått etablert i løpet av overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid (Hedeager 1997; Solberg 2000:172 ff.). Gro Steinsland ser denne endringen i sammenheng med gudenavnet Nerthus (gudinne for fruktbarhet), som endrer «kjønn» til den mannlige guden Njård. Hun foreslår at dette skjer noe senere, i yngre jernalder, som et tegn på en mer maskulin, krigersk gudsdyrkelse (2005:147 f.). Det er altså flere forhold som tyder på en grunnleggende samfunnsendring i yngre romertid.

Kontakter

Et annet aspekt ved oldsakene som er antydning ved gjennomgangen, er kulturell kontakt, som setter Veien i en større geografisk sammenheng.

Redskapsgravene viser en tydelig kontaktretning mot øst og Sverige. Slike graver er karakteristiske på gravfeltet på By i Løten i Hedmark. I. Martens antyder at den eldste bebyggelsesfasen her kan skyldes direkte svensk innflytelse (1969:43). Dette gravfeltet har i det hele tatt store likhetstrekk med Veien, som påpekt av Hagen (1951) og I. Martens (1969:44 f.). Alle gravene var branngraver, oftest brannflak, mange graver var uten oldsaker, og innholdet er «enkelt inntil det kjedelige» (Hagen 1951:51). Også her dominerer det fibler, kammer og småredskap i eldre jernalder.

Våpenggravene knytter seg til en innlandstradisjon som går som et belte fra Ringerike via Hadeland og Toten til Hedmark, jf. kap. 4.2.1 (Hougen 1929:117; Herteig 1955:72,79, 91 f.). Som det fremgår i kapitlet, skiller gravene fra Veien seg fra dem i disse landskapene – de er få og enkle.

En type leirkar med fasettert rand og ellers stor likhet med kar fra Vendsyssel på Nord-Jylland, er funnet på gravfelt rundt Oslofjorden (Resi 1986:43 f., kart pl. 90; Hougen 1924:26, 1929:90). Analyser av magringsmateriale av noen slike leirkar fra graver i Østfold viser at karene sannsynligvis ikke kan være produsert i Jylland. Analysene «tyder snarere på mobilitet av personer og ideer enn på import» (Resi 1986:43 f., 53). Var det jyske eksperter som produserte leirkarene etter hjemlig tradisjon, eller var det ekteskapsallianser som førte jyske kvinner til Østfold? Og til Vestfold. Også på Ringerike er det funnet skår av et slikt kar, på gravfeltet Frøishov (C5799–5808). De samme spørsmål kan stilles om dette funnet. Dette er en våpengrav fra eldre romertid (sen), men det forhindrer ikke at karet kan være produsert av en kvinne fra Vendsyssel.

De rike gravene fra yngre romertid / tidlig folkevandringstid (kap. 4.2.2) viser en tydelig påvirkning fra Vestfold, både ved gravskikk og gjenstander (Hougen 1929:115 ff.; Slomann 1959:39 f.). I søndre Vestfold er rike skjelettgraver fra yngre romertid et markant trekk. På Ringerike dominerer branngravskikken, men de få skjelettbegravelsene i området har særlig rike gravgaver (som gullringer, bronsekar, glass); «Kongshaugen» på Veien (våpengrav, C3/D1), Sætrang-graven (dobbelgrav C3), Hundstad (kvinnegrav C2) og By (dobbelgrav, C3). Importen i søndre Vestfold merker seg særlig ved glass med slipte ovaler, av samme type som er funnet på Sætrang og Hundstad.

Veien og Ringerike har mottatt impulser fra mange retninger; særlig tydelig er den østlige kontakten i eldre romertid, mens yngre romertid viser kontakt sørover mot Vestfold og kanskje videre mot kontinentet. De rike skjelettgravene antyder et høvdingsjikt som ønsket å markere seg, både gjennom en fremmed gravskikk og gjennom eksponering av rikdom.

Sentra i yngre romertid

Som det fremgår i kapittel 4.2.2, er Veien et gullrikt sted, og funnene synliggjør Veien som et maktsentrum i yngre romertid og begynnelsen av folkevandringstid. Det er nærliggende å benytte begrepet «prangende forbruk», det vil si å vise frem rikdom og luksus med det formål å vedlikeholde eller få høyere sosial status. Begrepet er hentet fra økonomisk analyse av industrielle samfunn fra vår tid (Veblen 1899). Selv om det ikke er forsvarlig å overføre termer fra samfunn med så grunnleggende forskjellig struktur, er det allikevel kanskje et snev av likhet.

De rike gravene gjenspeiler et lagdelt samfunn; hvor det er rikdom, er det fattigdom, og hvor det er makt, er det undertrykkelse. Ofte betegnes jernalderens hierarkiske samfunnsstruktur som høvdingdømmer, en samfunnsform som innebærer økonomisk spesialisering, redistribusjon av varer og gavebytte. Når rikdommen legges i graver, tolkes det som en demonstrasjon av makt, en rituell sløsing med verdier, et politisk virkemiddel i en konkurransesituasjon. Investering i ritualer synes å foregå i tider med politiske og sosiale endringer, spesielt i yngre romertid (og i begynnelsen av vikingtid; Holand 2001:82). De to rikholdige gravene fra ca. 400 inneholdt gjenstander som gjenspeiler lederroller: Drikkehornene var viktige i gjestebudsseremoniene, og vektene viser til juridiske roller. Vektene var beregnet for veiing av edelmetaller, særlig gull, og kan ha sammenheng med bøter (jf. Brøgger 1921:12, 34 ff.; Solberg 2000:106).

Maktposisjonen vedlikeholdes ved å knytte til seg tilhengere gjennom avhengighetsforhold, nedover i hierarkiet ved å yte beskyttelse og ved raushet. Mat samles inn og redistribueres gjennom store, felles fester. Oppover i hierarkiet, eller på samme nivå, skapes allianser ved gaver, som innebærer gjengaver og skaper lojalitetsbånd, ved fester med drikkeritualer som befester allianser, ved giftermål og ved fosterbarn. Importfunnene tolkes innenfor denne oppfatning av samfunnsstrukturen som tegn på gavebytte mellom mektige slekter for å etablere, vedlikeholde og styrke allianser.

En leder måtte altså sikre mat og drikke til store fester og skaffe eksotiske gjenstander som kunne benyttes som gaver. Det var viktig å ha en viss kontroll med de varer som kunne benyttes som bytteobjekter, det vil si utmarksressursene. Ved en økonomisk spesialisering kunne fjellbygdene tilføres korn mot huder, skinn, gevir og jern. En slik spesialisering skapte også avhengighet. Hvis redistribusjonssystemet brøt sammen, kunne det medføre sult og nød og for lederen tap av ære.

Stefan Brink forutsetter en nær sammenheng mellom religiøse, økonomiske, politiske og juridiske forhold i jernaldersamfunnet. Han har satt opp en rekke

kriterier for det han omtaler som mangefunksjonelle sentra (1996:236):

1. spesielle bygninger (f.eks. hall)
2. spesielle funn: gull, import
3. spesielle begravelser, for eksempel store hauger
4. stedsnavn – for eksempel *sal* og *vi* (*ve*)

Fabech og Ringtved (1995) benytter de samme kriterier og i tillegg strategisk beliggenhet i forhold til ferdsel. Som det har fremgått av beskrivelsen av Veiens beliggenhet og av funn som er gjort her, oppfylles alle kriterier.

Noe som synes å mangle på Veien, men som ikke er nevnt som et kriterium, er spor etter håndverksvirksomhet. Ved utgravningene ble det påvist et slagglag som er bestemt som smieslagg, altså ikke produksjonsslagg. Dateringer i tilknytning til laget viser romertid. Konteksten er noe usikker, men det er mulig at det har vært smedvirksomhet her i perioden, noe også funn av slagglag i graver indikerer, jf. kapittel 4.2.1. Tilgang på jern og dyktige smeder har utvilsomt vært viktig for ikke å si nødvendig i et økonomisk og politisk sentrum (Hjærtner-Holdar et al. 2002).

Gullringer av forskjellig type er tolket som tegn på en hierarkisk inndeling av politiske og økonomiske sentra. Ulla Lund Hansen foreslår tre nivåer, hvor *ormehoderingen* representerer et sentrum av 3. rang, som var knyttet til sentra av 1. rang, i et økonomisk og politisk avhengighetsforhold (1995:375 f.). Ethelberg har forsøkt å sammenlikne Tacitus' beskrivelse av samfunnsstrukturen i *Germania* med funnene på Sjælland i romertid og mener å se seks statuslag. Ormehoderinger knytter han til Princeps (fyrste) i statuslag 3, som er underlagt Reges (konge) i statuslag 1 (gullarmringer) (Ethelberg 2000:162 ff.). Han mener også å se at den status som var knyttet til ringen, var arvelig (op.cit:150).

På grunnlag av denne modellen har Bergljot Solberg pekt på sentra av 3. rang langs kysten av Sør-Norge i yngre romertid (2000). De ligger ved ytterkysten hvor store vassdrag munner ut; store elver og dalfører fungerte som ferdselsveier, hvor man fraktet produkter fra innlandet. I Østfold ligger sentra ved Glommas munning, og i Vestfold er det særlig rike funn i Brunlanes/Tjølling, hvor Numedalslågen munner ut. I Solum/Gjerpen er det funnet en rik mannsgrav med ormehodering ved Skiensvassdragets utløp. Sentraene i søndre Vestfold og Grenland synes å være knyttet til Jylland (Solberg 2000:93 ff., 96 ff.). B. Myhre (1992) har sett et liknende mønster med utgangspunkt i importfunn. De rike gravene samler seg der de store elvene løper ut i havet; de store vassdragene har fungert

som ferdselsveier fra innlandet og ressursene der, og sentraene markerer høvdingdømmer. Hans analyse begrenser seg til Vestlandet og Agder-fylkene.

Nettopp ved et slikt ferdselsknotepunkt ligger Veien. Som påpekt i kapittel 2 er beliggenheten strategisk i forhold til ferdselsveier mot Hallingdal og Valdres. Og som nevnt flere ganger er det på Veien funnet en grav med ormehoderinger i bronsekar. Et tilsvarende innlandssentrum ved Numedalslågen er Efteløt prestegård sør for Kongsberg, hvor det er funnet en våpengrav med ormehodering (Hougen 1929:96; Solberg 2000:102).

Disse innlandssentrene ved store elvedaler representerer mellomstasjoner mellom kysten og de store utmarksområdene med attraktive byttevarer som pelsverk, gevir og jern. Ikke minst må behovet for jern ha vært kritisk, og jernet ble stort sett produsert i øvre del av innlandsdalene (Larsen og Rundberget 2009). Valdres er et område med omfattende jernproduksjon (Larsen 2000), som kan ha vært noe av grunnlaget for de rike gravene her i yngre romertid, en periode som viser tydelig kontakt mot sørøst, mot Hadeland, men like gjerne mot Veien og Ringerike. Senere er kontakten sterkere mot Vestlandet (Hougen 1929:118 ff.).

Funnene illustrerer nettverk mellom kyst og innland, allianser mellom ætter som hadde behov for prestisjegenstander for å markere sin posisjon. Kontroll over produksjon av byttevarer og strategisk beliggenhet må ha vært av stor betydning (Solberg 2000:122). Fra gravfeltet på Veien er konkrete spor etter utmarksressurser kammene av reinsdyrgevir og slagglumper. Redskapsgravene viser bearbeiding av skinn og pelsverk.

Graver med eksotisk import (edelmetaller, bronser og glass) synes å reflektere et mylder av lokale stormenn og høvdinge av ulik rang. På Ringerike/Hole samler de rike funnene seg på Veien og Sætrang på hver sin side av Begna/Randselva og By og Hundstad på Holehalvøya, som strekker seg midt ut i Tyrifjorden. Dessuten markerer Hokksund seg ved rike funn: gull og import. Her er også et veikryss; ferdselen kan ha gått videre mot vest og Numedalslågen eller sørover langs Eikeren til Sande, hvor rike graver med våpen og import markerer et sentrum ved Oslofjorden (Resi og Sjurseike 2004; Gustafson 2004b). Når rikdommen legges i graver, tolkes det som en demonstrasjon av makt, en rituell sløsing med verdier, et politisk virkemiddel i en konkurransesituasjon. Dette kan være situasjonen i yngre romertid, da konkurrerende aristokratiske slekter på Ringerike/Hole kappes om å demonstrere sin maktposisjon. De «fremmede» skjelettgravene kan tolkes som maktskifte eller som en demonstrasjon av overhøyhet ved å oppta nye skikker fra alliansepartnere i sør.

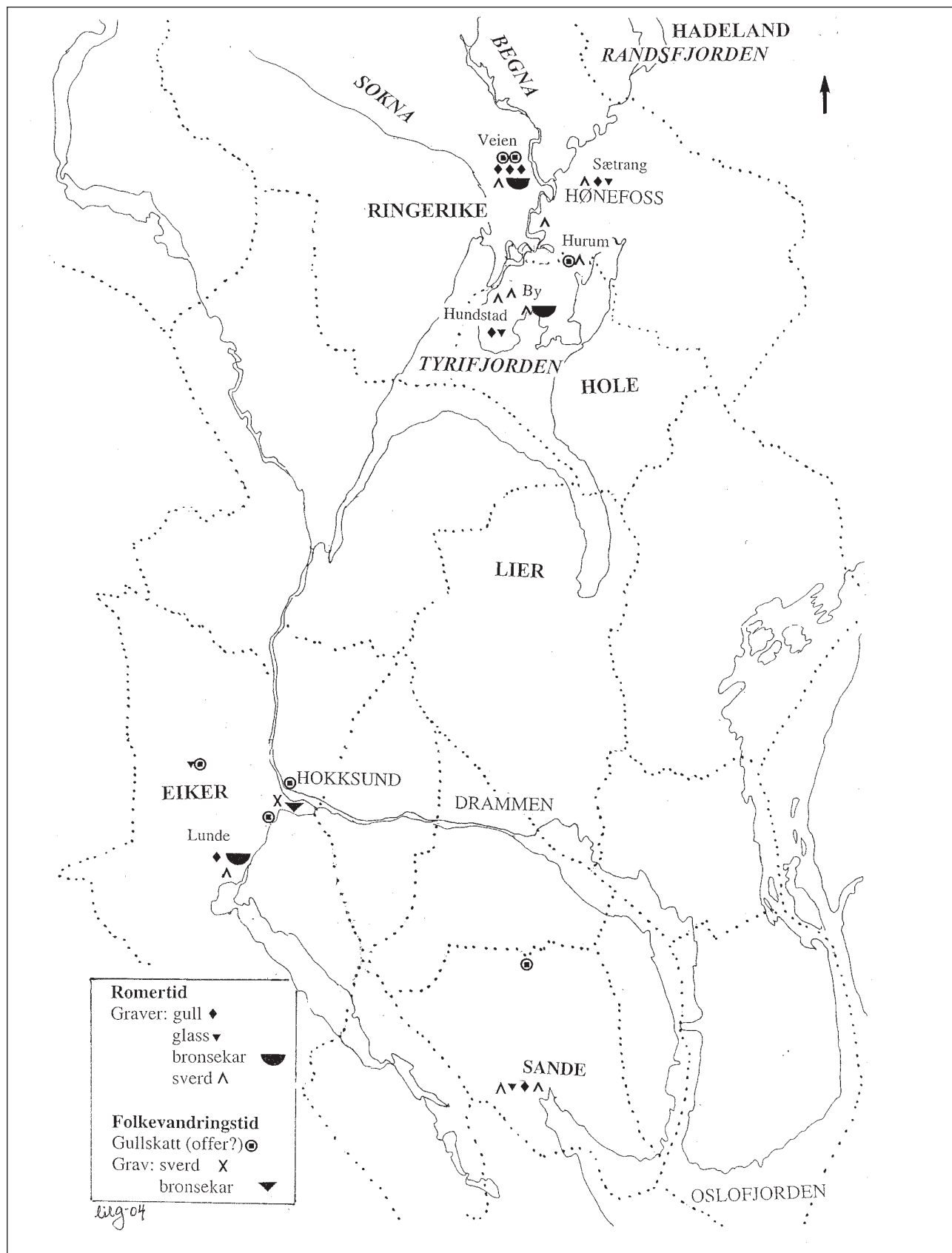

Fig. 6.1. Kart over Ringerike og Hole og område mot Oslofjorden påført prestisjefunn fra romertid og folkevandringstid.

Fig. 6.1. Map of luxuriant finds from Roman Period and Migration Period from Ringerike, Hole and surrounding area towards the Oslo fjord

To bygdeborger som ligger som «grenseposter» nord i Heradsbygda, kan kanskje knyttes til de urolige tider som rikdommen er en indikasjon på (se fig. 2.1). Disse er ikke datert, men undersøkelser i andre områder viser en tendens til at bygdeborger var i bruk i romertid og folkevandringstid. Funksjonen er imidlertid omdiskutert; det er foreslått tilflukt, forsvar, grensemarkering, kontroll over ferdsel eller kultiske samlingssteder (f.eks. Ystgaard 2003).

Spredning av prestisjegjenstander tolkes som resultat av gavebytte mellom ledende familier for å etablere allianser. Allianser kunne også oppnås gjennom giftermål. Det er i flere sammenhenger påpekt at mange av de rike skjelettgravene i yngre romertid er kvinnegraver. «Fremmedelementene» i innlandets dominerende branngravskikk kan tolkes som et tegn på etablering av allianser gjennom giftermål. Kvinnegraven på Hundstad i Hole og kvinnen i dobbeltgraven på Sætrang er eksempler fra vårt område. Når Hougen beskriver den rike kvinnegraven fra S. Kjørstad i Fron i Gudbrandsdalen «hvis vi vil la fantasien råde – snarest leder tanken hen på en nybygger fra Vestfold – Ringerike» (1929:120), er en nærliggende tolkning at kvinnen kom herfra som et ledd i en alliansepolitikk (1929:120). Samme tolkning kan man gi den eksklusive Evang-graven fra Ø. Toten,

med blant annet hakekorsfibula, hvor Herteig ser en nær forbindelse med den danske øygruppe (1955:55 ff., 64).

Det er en tendens til at rike mannsgraver tolkes som tegn på makt og prestisje, mens rike kvinnegraver oppfattes som tegn på giftermålsallianser. Selv om krigerideologien dominerer funnbildet i disse landskapene i yngre romertid, vil jeg tolke de rike kvinnegravene slik at kvinnene faktisk hadde en viktig posisjon i samfunnet, at de gjennom begravelsesseremoniene kunne representere slektens makt og prestisje like vel som menn. Som tidligere nevnt indikerer redskapsgravene kvinners økonomiske og rituelle roller. Kvadet *Beowulf* er ofte benyttet som illustrasjon på ritualene som utspilte seg i høvdingens hall, hvor husfruen hadde en aktiv politisk rolle i forbindelse med gjestebudsseremoniene, og kongen og dronningen hadde separate, men komplementære roller. Denne tradisjonen kan ha røtter lenger tilbake i jernaldersamfunnet (Enright 1988; Solberg 2000:89 f.; Holand 2001:85–87). De mange drikkebegre i kvinnegraver er sett i sammenheng med denne tolkningen (Solberg 2004).

Det er ingen glassbegre i de rikt utstyrte gravene på Veien, men bronsekjelen og drikkehornene kan ha hatt en viktig funksjon i drikkeritualer. Disse er funnet i mannsgraver.

Fig. 6.2. Kvinnegrav fra Hundstad, Hole, fra yngre romertid
Graven er datert til C2, ca. 300 e.Kr. og er et eksempel på rikt utstyrt skjelettgrav med bl.a. ravperler. (C16688–98. E.I.J.KHM)
Fig. 6.2. Woman's burial from Hundstad in Hole. Inhumation grave from ca. AD 300 (Late Roman Period).

Endringer i romertid

I denne del av jernalderen benyttes gjenstander i gravene som grunnlag for forståelsen av samfunnsforhold, jf. premissene uttrykt i kapittel 1. Det fremtrer tydelige mønstre og skjer markante endringer. Ved overgangen fra førromersk jernalder til eldre romertid bygges det hauger over gravene, og det legges gjenstander i en del graver. Det skjer en endring i gravinventaret i yngre romertid ved at kategoriene «redskapsgraver»

og «kammer» forsvinner; disse er funn som knyttes til kvinneroller.

Rikdommen eksponeres i yngre romertid og ved overgangen til folkevandringstid. Dette er felles for Ringerike og Vestfold. Funnene viser tydelige kontaktretninger mot sør. I løpet av folkevandringstid minker gravfunnene, og yngre jernalder er knapt synlig. I neste kapittel vil jeg se på om det er en sammenheng mellom endringer i gravskikk og langhusenes arkitektur.

6.3. GRAVSKIKK OG ARKITEKTUR. VEIEN SOM KULTSTED OG SENTRALPLOSS

Det är genom gemensamma ritual och kulthandlingar som dessa platsers kollektiva betydelse har konstruerats.

Vikstrand 2001:323

Før jeg ser gravskikk og arkitektur i sammenheng, vil jeg presentere min tolkning av stedet, området med gravfelt og langhus, og trekke inn stedsnavnene.

Helligstedet: stedsnavn – gårdsgrenser

Ingen av gårdene i Heradsbygd har gravhauger, og det er ikke gjort funn som tyder på oppløyde graver. Et unntak er Follum. På denne gården skal det ha ligget en stor haug (kap. 3.1). Det store gravfeltet i kontrast til mangel på graver på gårdene omkring, er et argument for at dette er et fellesgravfelt for bygda. Dette er en omdiskutert tolkning, som jeg vil kommentere nedenfor. Videre argumenter bygger på gårdsnavnene.

Gårdsnavnene som ut fra navneklassene kan regnes å skrive seg fra jernalderen (eller før), kan relateres til Ve/Veien, som ligger sentralt i bygda. Tolkningen av gårdsnavnene bygger hovedsakelig på O. Ryghs *Norske Gaardnavne* (Forord og indledning 1898, NG Indl. og bd. V, Buskeruds Amt, 1909, NG V, s. 31–34) samt *Norsk stadnamnleksikon* (NSL); se også Gustafson 2000).

Sentralt i bygda ligger gårdene *Ve*, *Vessal* og *Veien*. *Ve* = helligdom, hellig sted (NG Indl.: 85; NSL: 336 f.). Rygh henviser til sted for hedensk gudedyrkelse; «rimeligvis har her stått et tempel» (NG V:33).

Tolkningen av navnet *Ve* er udiskutabel – navnet er den sikreste språklige indikasjon på en kultplass/helligdom (Andersson 1992:77 ff.; Brink 1996:261; Helleland 1997:127,136). Slik blir navnet også tolket av Magnus Olsen, som imidlertid ikke synes å legge vekt på det som en indikasjon på eldre sentrale kultplasser (1926:261). Vikstrand antyder at stedsnavnet *Ve* (*Vi*) kan være brukt om rituelle plasser – kultplasser – felles for et større område (2001:322 ff.): «Det är genom gemensamma ritualer och kulthandlingar som dessa platsers kollektiva betydelse har konstruerats» (:323). Han anser at *Ve* (*Vi*) først og fremst er en plass, et

hellig område, men at det innenfor området kan ha befunnet seg ulike strukturer, også bygninger (:325).

Vessal = *ve* sammensatt med *sal*.

Sal = sal, stort værelse. I sammensetninger kan *Sal* bety oppholdssted, gård (NG Indl.:73).

Sal = hus, bygning med ett rom, i stedsnavn visstnok med den allmenne betydningen «gård» (NSL:266).

Det «finnes i navne, der inneholder Minde om hedensk Gudedyrkelse. *Vessal* ligger i skråningen ovenfor Gaarden *Ve* og har formodentlig hørt til Templet der» (NG V:33).

Sal kan bety et hus med spesialfunksjon knyttet til høy sosial prestisje, en festhall (Brink 1996:255 ff.; jf. Løken 2001).

Veien = *veig* sammensatt med *vin*.

Vin = «havnegang» (NG Indl.:85 ff.), «naturlig eng, beite» (NSL:343 f.).

Veig = «sterk drikk», tidligere den mer allmenne betydning «væske» (NSL:337 f.), sterk drikk, væske, fuktighet, grunnbetydningen er «styrke» snarere enn væske (NG V:31 f.).

Rygh/Falk antyder at *Veig* i denne sammenhengen kan ha en sakral betydning, beslektet med *ve*, «helligdom» (NG V:31 f.); betydningen blir i tilfelle «den hellige enga».

For en gangs skyld mener Rygh/Falk at et uforklart navn ikke har sammenheng med et elvenavn. *Veien*-valdet går ned til Hønefossen. I en kilde fra 1337 er «*Væighini fossar*» omtalt: Ogmund på *Veigin* tillater prestene ved Mari kirke i Oslo rett til hugst i *Veigin* skog til istandsettelse av deres mølle i *Veigin*-Fossen (NG V:31). Det viser at *Veien* knyttes til fossen.

Sør i bygda ligger

Sorum = sør-heim, «sørgården» (NG V:31).

Heim = bosted, sted hvor man har sitt tilhold (NG Indl.:53).

Heim = «liggested, oppholdssted». Kan være brukt om større områder og senere fått den snevrere betydningen boplass, gård, for eksempel Sørheim (NSL:147 f.).

Gården ligger sør for *Ve/Vessal/Veien*. Det er åpenbart at stedet er navngitt fra disse sentrale gårdene.

I lia ovenfor «Ve-gårdene» ligger

Hallum = sammensatt med *heim*, gården i hellingen (NG V:33).

Follum = sammensatt med *heim*, forleddet *foli* = fole, mannstilnavn (NG V:32)?

Oppen = sammensatt med *vin*, oppvin = den høytliggende gård (NG V:32; eg. den høytliggende eng,

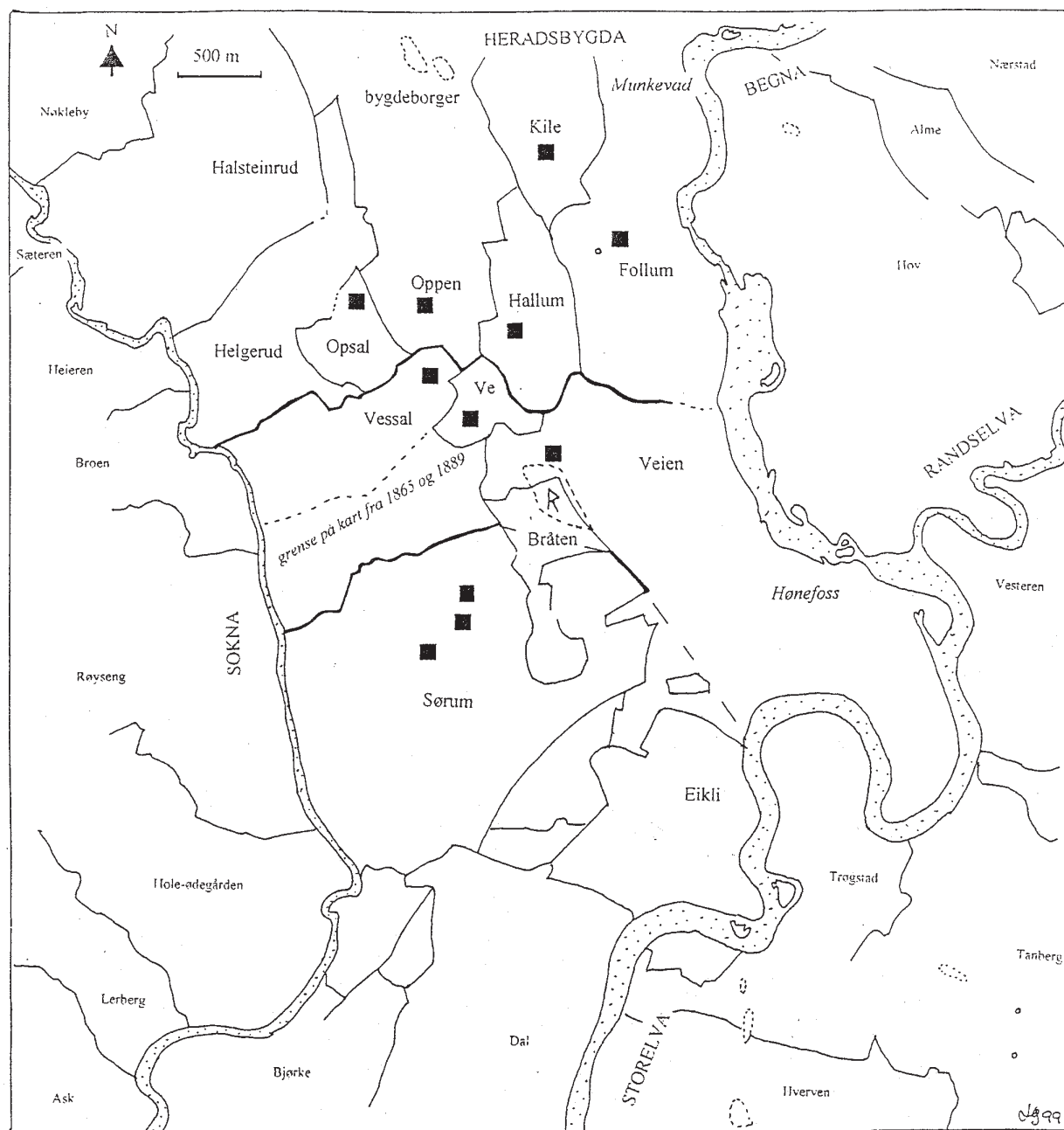
havnegang, jf. betydningen av *vin*, se ovenfor under *Veien*).

Oppsal = sammensatt med *sal* = den høytliggende gård (NG V:33).

For tolkning av *sal*, se ovenfor under *Vessal*. *Oppsal* er det mest utbredte av gårdsnavn sammensatt med *sal* (NG Indl.:73, NSL:266).

Kile = navngitt etter jordveiens form (NG V:32; gården kiler seg mellom *Hallum* og *Follum*).

Gårdene med de «terrengbeskrivende» navnene *Hallum*, *Oppen* og *Oppsal*, som ligger i lia ovenfor *Ve/Vessal/Veien*, må være navngitt herfra.

Fig. 6.3. Kart over Heradsbygda med gårdsgrenser tegnet etter dagens ØK-kart og påført dagens tun. En eldre grense mellom *Ve* og *Vessal* fra kart fra 1865 og 1889 er stiple

Fig. 6.3. Map of the settlement of Heradsbygda with farm boundaries of today. An old boundary from 1865 and 1889 between the farms *Ve* and *Vessal* is marked out.

At flere av gårdsnavnene relaterer seg til et sentral-område som inneholder *Ve*, underbygger tolkningen at navnet betegner et *sentralt helligsted, felles for bygda*. Denne oppfatningen deles også av lokalhistorikerne T. Slåtto (1979:23) og A. Syvertsen (1978).

Topografi og gårdsnavn i tillegg til gravfeltets størrelse og beliggenhet og mangel på graver på de omkringliggende gårder er derved grunnlaget for en hypotese at navnet *Ve* viser til området med gravfeltet.

For å belyse forholdet mellom *Ve*, *Vessal* og *Veien* har jeg sett på *gårdsgrensene*. Bruk av gårdsgrenser for tolkning av bosetningsstruktur er et omdiskutert tema. Navn kan være forsvunnet, og grenser kan være endret gjennom historiens løp. Vi arbeider med fragmenter, og det er mange feilkilder vi ikke har kontroll over. Det gjelder i like høy grad det arkeologiske kildematerialet. Mitt premiss for denne analysen er at fragmentene, med alle forbehold, gjenspeiler noe av en fortidig virkelighet hvis de synes å vise et forklarlig mønster.

På kartet er tegnet inn *navnegårdenes* vald. Med utgangspunkt i formen på gårdsvaldene, på de klassiske navneklasser og delvis på sameie, har jeg forsøkt en rekonstruksjon av den relative tidsfølge for oppdeling i enkeltgårder (Gustafson 2000). Det er en forenklet analyse i forhold til de prinsipper O. Farbrege har satt opp som grunnlag for gårdsgranseanalyse (1984), og her skal jeg bare gjengi et utdrag.

Gårdskjernene som er påført kartet, er bare delvis fra eldre kart (*Ve* og *Veien*). Det er dessuten usikkert hvor relevante de er, da de senere års undersøkelser på Østlandet har påvist gårdsanlegg fra eldre jernalder i åkerområder utenfor kjente gårdskjerner. På grunnlag av topografi og gårdsgrenser synes Heradsbygda å bestå av tre hoveddeler: et midtparti med *Ve/Veien/Vessal*, i sør *Sørum* og i nord gårdene i *lia* ovenfor, *Føllum/Hallum/Oppen/Opsal*.

I midtpartiet ligger *Ve*-valdet som et lite fragment midt i bygda. Det eneste eldre kart jeg har klart å oppspore, er over *Ve*, fra 1865/1889. Det viser at det lille *Ve*-valdet er et nytt fenomen. *Ve* og *Vessal* var i forrige århundre omtrent like store, og formen kan tyde på at de har utgjort ett stort vald som er blitt delt i to på langs. Ut fra navneformen burde *Vessal* være sekundært i forhold til *Ve*. *Ve* og *Veien* utgjør da to omtrent like store vald som sammen danner et bredt belte på tvers av bygda. *Veien* er også et sekundærnavn fordi det er sammensatt med *vin*; det er sannsynlig at det er sekundært i forhold til *Ve*.

Jeg hevder ikke at gårdsgrenser og vald eksisterte i eldre jernalder slik de fremstilles på kartet, men at den struktur som fremgår av grenser og navn, har en rot i eldre jernalder. Etablering av faste gårdsgrenser

oppstår kanskje først i yngre jernalder / middelalder.

Min tolkning av gårdsgrenser og navn er at *Ve* er et primærvald som danner den sentrale del av bygda. Navnet *Ve* viser at her ligger helligstedet, lenge før noen grenser dannes, og her etableres en *felles gravplass*, men når stedet fikk navnet *Ve*, er uvisst. Den øvrige bosetningen ligger omkring dette sentrale området.

Gravhauger

Gravhaugen er tolket som et symbol på den frie mann/kvinne, på eiendomsrett og på rett til å arve jord (Skre 1998:201 f., 228 ff., 2001:10 f.). Jeg støtter meg til denne tolkning. Kanskje betyr bygging av gravhauger som her synes å oppstå i eldre romertid, at den tidligere felles rettighet til jord nå blir fordelt mellom de enkelte slekter, noe som kan være forårsaket av at det nå er en større befolkning. Et argument for denne tolkningen er mitt forsøk på å plassere de utgravde gravhaugene med daterte funn på kartet fra 1847. Siden disse sprer seg tyder det på at hele området er tatt i bruk på samme tid (kap. 4.3). Den felles gravplassen beholdes fortsatt som en markering av fellesskapet.

Dette er i strid med tolkningen at manglende gravhaug betyr at befolkningen består av ufrie, eller en slags «leilendinger», under et jordegods. En slik struktur mener Dagfinn Skre å se på Romerike allerede i eldre jernalder. Han trekker også en sammenlikning med *Veien* (1998:247 ff.). Ut fra en slik oppfatning vil *Veien*-gravfeltet kunne tolkes som et gårdsgravfelt, tilhørende en jordherre, mens gårdene omkring med «jernaldernavn» er bosatt av ufrie, uten eiendomsrett til jorden. Harald Jacobsen oppfatter også gravfeltet som tilhørende én bosetningsenhet (1984:202–204). En liten tvil kan anes hos Skre, ved at han ser det uforklarlig med det usedvanlig store antall graver (1998:248). En slik jordegodsstruktur allerede i eldre romertid ser jeg som lite sannsynlig; den burde vært synlig i en mer hierarkisk gravkikk, som her gir seg uttrykk først i yngre romertid / folkevandringstid.

Man kan regne med ca. 200 gravhauger på *Veien* fra perioden ca. Kr.f.–500 e.Kr. En generasjon kan regnes for 30 år; $500:30 = 16$ generasjoner. $200:16 = 12,5$, det vil si en haug per generasjon i ca. tolv bosetningsenheter. Det er ni gårder med «jernaldernavn». Denne utregningen er meget omtrentlig og bygger på premisset at bare én person fikk en synlig begravelse per generasjon (regnet som 30 år), som representant for ætten. I noen av haugene er det flere graver; jeg har imidlertid ikke regnet ut hvor mange graver dette ville utgjøre, da det er for mange usikkerhetsmomenter (jf. kap. 4.2.4). Slike beregninger er foretatt for flere

områder (Løken 2006:315 ff.). Jeg ser det som et tegn på at det ikke er urimelig at gravplassen er benyttet av flere gårder.

Jeg legger vekt på den lange kontinuiteten, at stedet er valgt som gravplass og helligsted allerede i bronsealder, 1000 år før gravhaugene ble påbegynt, beliggenheten midt i bygda samt stedsnavnet Ve. Etter min oppfatning er dette sterke indisier på at dette er et kultsted, et helligsted, felles for et større område. Når det bygges store hus med en særpreget arkitektur på kultstedet, får det konsekvenser for tolkningen av husene.

Sentralplass

En kultplass kan ha andre funksjoner enn religiøse. Ordet *vebond*, en symbolsk innhegning av tingplassen, indikerer helligstedets sammenheng med juridiske forhold (T. Andersson 1992:79; Vikstrand 2001:323 f.). Stefan Brink forutsetter en nær sammenheng mellom religiøse, økonomiske, politiske og juridiske forhold i jernaldersamfunnet. Han har satt opp en rekke kriterier for det han omtaler som mangefunksjonelle sentra (1996:236). Som det har fremgått av kapittel 6.2, er alle kriteriene til stede i yngre romertid på Veien. Funnene har også gitt grunnlag for tolkning av stedet som et «sentrum av 3. rang». Her er altså tydelige tegn på en kombinasjon av religiøs og politisk makt i yngre romertid.

Gravskikk og arkitektur

Gravfeltet viser en lang kontinuitet, en fasttømret tradisjon, men det skjer endring i ritualene. Som det vil fremgå av beskrivelsen nedenfor, ser det ut til at endring i gravskikk skjer parallelt med endring i arkitektur. Samtidig med flatmarksgravene bygges det et enkelt langhus (Hus V), når det omkring Kr.f. bygges haug over grav, bygges det et avansert langhus (Hus I), og når rikdommen legges i grav i yngre romertid og tidlig folkevandringstid, reises det mektige hus med en ny arkitektur (Hus II og IV).

Den eldste perioden med flatmarksgraver uttrykker politisk stabilitet, lokalsamfunnets fellesskap og en likhetsideologi (jf. Hedeager 1992:84 f.). Dette betyr ikke nødvendigvis et egalitært samfunn. Ideologiens funksjon kan være å maskere motsetninger. Gravene reflekterer 1000 års temmelig uendret tradisjon og kan tolkes som en konsolidering av maktstrukturen. Bak de tilsynelatende enkle gravene ligger kompliserte rituelle handlinger som indikerer religiøse spesialister (jf. Holck 1986:41 ff., 156 og Østigård 2006:17 f., om kremasjon). Makten kan ha vært knyttet til monopolisering av kunnskap om utøvelse av de religiøse ritualene. Det eneste mulige maktsymbolet fra denne

perioden er den lange fibula lagt i graven til en voksen, kraftig mann på omkring 50 år.

Samtidig med flatmarksgravfeltet i førromersk jernalder bygges det et langhus, Hus V, et temmelig normalt langhus, ikke av de minste, men uten særpreg. Det eneste trekk som indikerer et kultisk aspekt, er som nevnt i kapittel 5.1 ildstedet i midtrommet, som inneholdt hestetenner, tolket som et offer i forbindelse med rituelle måltider.

Den første endringen skjer omkring Kr.f.; Hus V rives for at Hus I skal kunne bygges. Dette er et hus med en særegen arkitektur, og det settes opp nøyaktig nord-sør. På omtrent samme tidspunkt bygges det haug over grav. Mange av ritualene i forbindelse med kremering av den avdøde vedlikeholdes, men nye ritualer er innført. Under haugene ligger brente, knuste bein, kull og av og til leirkarskår, som i flatmarksgravene. Forskjellen er at gravene ikke er lagt i en grop i bakken, men at det er bygget haug over dem. En annen forskjell er at det i noen graver legges med gjenstander, men halvdelen av gravene er uten oldsaker (jf. kap. 4.2.3). Forholdene tyder på en samfunnsendring; som nevnt ovenfor kan det ha sammenheng med rettighet til jord.

Ved haugleggingen får graven en synlig og varig markering, men haugene som er samtidige med Hus I, er lite dominerende, og gravgavene demonstrerer ikke makt i form av «rituell sløsing» med statusgjenstander. Ingen graver peker seg ut som «høvdinggraver»; gravene gir fortsatt uttrykk for en flat struktur. Gjenstandene i gravene som er samtidige med Hus I, fra eldre romertid, er småredskap og kammer, som er tolket å tilhøre den feminine sfære; i tillegg er det tre våpengraver med enkelt utstyr: spyd og skjold. Funnene kan indikere ulike roller. Den feminine sfære er mer synlig enn den maskuline, og gjenstandene er tolket som at kvinnene hadde en viktig rolle innenfor ritualene, og at disse kan ha sammenheng med en fruktbarhetskult, jf. forrige kapittel.

Hus I plasseres nord-sør, mens huset som ble revet, lå skrått i forhold til himmelretningene. Den fremherskende vindretningen er sør-nord, fra Tyrifjorden. Vi erfarte at den kunne være kraftig. Taket ville fort blåse av et hus som ble lagt øst-vest. Men huset måtte ikke nødvendigvis ligge nøyaktig nord-sør. Denne endringen i orientering er utvilsomt gjort med hensikt. Det har vært viktig at huset rettet seg mot sør, mot sol og mot vann. Ravklumpen funnet i et av stolpehullene kan tolkes i samme retning, som et symbol på sol og fruktbarhet. Huset er dobbelt så langt som Hus V. Det har dessuten en særegen arkitektur ved de uttrukne stolpene ved to midtildsteder som danner to større rom i den søndre del av huset,

den rituelle del. I forhold til de beskjedne samtidige gravhaugene, er det huset som er monumentet. Den markante todelingen i den rituell del er påfallende. I forlengelsen av tolkningen av gravfunnene referert ovenfor kan man spekulere over en sammenheng med vanegudene Njård-Nerthus, som av noen er tolket som et gudepar, «tvilling-guddommer» eller «hermafrodit» (Solberg 1999; Solli 2002:116 ff.). Njård forekommer i stedsnavnet Norderhov (Njårds hov) sør for Veien, som ble kirkested i middelalder, jf. nedenfor om teofore navn, som domineres av vaneguder.

Hus I har stått i lang tid, trolig flere generasjoner, og brenner ned ved overgangen til yngre romertid. På grunn av det nye Hus II, som bygges opp med en markant ny arkitektur, som en bevisst kontrast, tolker jeg brannen som tegn på konflikt og maktskifte, et nytt lederskap og en ny ideologi. Brannen var ikke en tilfeldig ulykke.

Hus II bygges 15 m lenger vest; dette er også orientert nord-sør. Det har en helt annen form; det er spesielt bredt og har ett stort midtrom. Det uttrykker makt. Dette huset er trolig bygget i yngre romertid. Jeg har ovenfor antydnet en ideologisk endring i denne perioden på grunnlag av gravgavene. Den feminine kultiske rolle får mindre betydning, og jeg har foreslått at vi ser en refleks av en endring fra fruktbarhetskult til krigerideologi.

Hus II rives, og Hus IV bygges umiddelbart på samme tomt, med samme arkitektur, men litt andre dimensjoner. Dette kan være et tegn på arvelig status – en ny generasjon får et nytt hus. Det er mange eksempler på utskifting av «haller» som et uttrykk for makt og status (jf. Weber 2007:188 f.).

Hus II og IV er samtidige med de rikt utstyrte gravene fra yngre romertid og overgangen til folkevandringstid. De øvrige gravene fra denne tiden karakteriseres ved en variasjon av leirkar og enkle smykker som hører til kvinne drakten. Det er to våpengraver. Den rikest utstyrte og eneste med sverd, fra storhaugen «Kongshaugen», er en skjelettgrav, det tydeligste tegn på innflytelse og dominans utenfra. Den nye eliten ønsket kanskje å markere sin tilknytning til sørlige strøk med mektige høvdinge, i Vestfold, kanskje Sjælland, ved å bryte en uendelig lang tradisjon med en ny begravelsesseremoni. Med utgangspunkt i den nye arkitekturen vil jeg tro at denne endringen skjer allerede ved byggingen av Hus II, i yngre romertid.

Disse langhusene, som ligger på et kultsted, tolkes som spesialbygg knyttet til makt og prestisje, med en politisk, religiøs og økonomisk funksjon. Beliggenheten er grunnlaget for min tolkning, at dette ikke er å betrakte som gårdshus, selv ikke en storgård. De øvrige bygg som vanligvis fins på storgårder, er ikke funnet.

En storgård bør ha et stort fjøs. Dette er ikke påvist i disse prestisjebyggene.

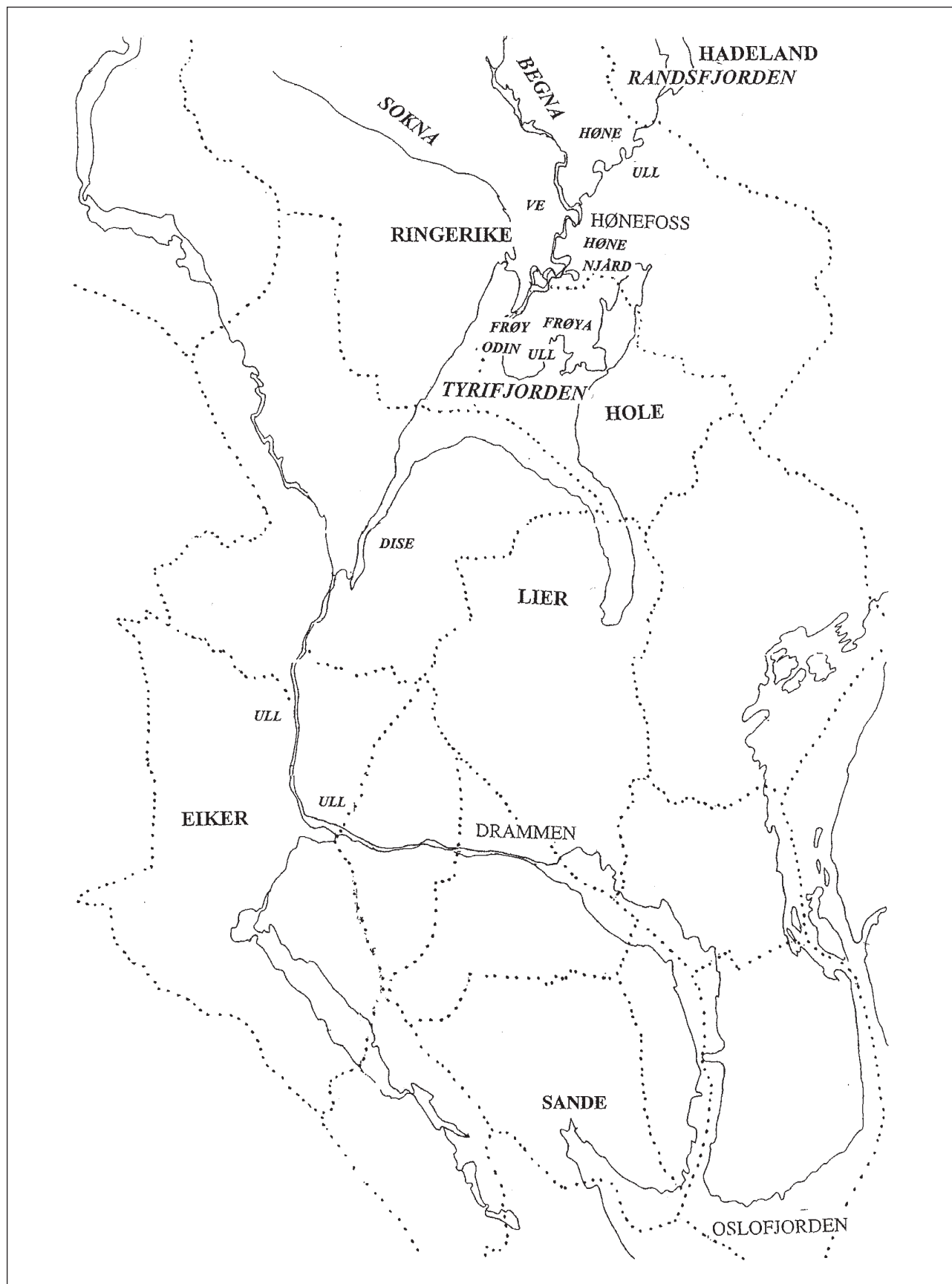
De som holdt til her, var mennesker med økonomisk og religiøs makt. Eliten hadde behov for bygninger som markerte status, med store rom som kunne benyttes til samlinger, gjestebud og ritualer. Hus I, II og IV kan utvilsomt tolkes slik. En så avansert arkitektur må ha vært et virkningsfullt maktuttrykk.

Endringer i arkitektur skjer parallelt med endringer i gravritualer, og disse tolkes som dramatiske samfunnsendringer, endringer fra en fellesskapsideologi til et hierarkisk samfunn med tydelig makt demonstrasjon gjennom rituell sløsing med gravgaver. Jeg har i flere sammenhenger antydnet at ideologiskiftet kan knyttes til en overgang fra en fruktbarhetskult med kvinner som rituelle ledere til en krigerideologi ved overgangen til yngre romertid. På Veien sees dette ved at det er slutt med å legge redskapssett og kammer i gravene. Derimot legges eksotiske gjenstander i gravene, og det bygges hus med en ny arkitektur.

Teofore stedsnavn – vaneguder

Samlingen av teofore stedsnavn på Ringerike/Hole domineres av vanegudene. Halvøya som stikker ut i nordenden av Tyrifjorden (Røyse), har en spesiell konsentrasjon av stedsnavn som inneholder gudenavn (Magnus Olsen, tillegg i Munch 1967:313 ff.). Særlig mange navn er det i den vestre del, hvor vi finner Frøy(-vin eller -hov) og Frøya(-hov), Ull(-vin) og Odin(-aker). I den østre del, som atskilles fra den vestre ved lave åser, ligger «Halvdanshaugen» og nord for denne Njårds hov (Norderhov), hvor det bygges kirke i middelalderen. Tvers overfor er et stedsnavn som inneholder Høne(-vin). Kan dette også være et gudenavn siden Njård og Høne har en nær tilknytning i gudelæren? I krigen mellom vanene og æsene ble freden etablert ved bytte av gisler; æsen Høne ble byttet mot vanen Njård (Munch 1967:27 f.). Tolkningen er antydnet av Rygh (NG V:30), mens religionshistorikere og navneforskere i dag stiller seg avvissende. Selv om Høne er en av hovedgudene, er Holtsmarks anmerkning at han ikke synes å være dyrket som gud, og at navnet ikke forekommer i stedsnavn (1967:52). Harsson hevder at navnet mest sannsynlig skriver seg fra et eldre navn på elva Begna (Harsson 2002). Siden jeg ikke er ekspert på dette tema, får tolkningen ligge som et åpent spørsmål. Navn sammensatt med Høne og Ull fins lenger nord nær Ve, og Ull forekommer to ganger lenger sør i Eiker. I tillegg til gudenavnene har vi navnet Helgeland (hellig land) på Holehalvøya (Gustafson 2004).

Frøy, Frøya, Ull og Njård er vaneguder, mens Odin hører til blant æsene. Frøy og Frøya var søsken og

Fig. 6.4. Kart over Ringerike og Hole og område mot Oslofjorden med stedsnavn med kultisk innhold. Tolkning av navnene er hentet fra Rygh 1909 og Magnus Olsen i Munch 1967. (NB: Høne-navnet er omdiskutert)

Fig. 6.4. Map showing place-names related to names of deities. The interpretation of the names is according to Rygh 1909 and Magnus Olsen in Munch 1967. The name Høne is disputed.

barn til Njård. Njård er det mannlige motstykke til Nerthus, fruktbarhetsgudinnen beskrevet i Tacitus' verk fra omkring Kr.f. (Holtsmarks anmerkning i Munch 1967:42 f.; Davidson 1967:97 ff., 110). Gudeverdenen reflektert i stedsnavnene er således dominert av vanene, knyttet til fruktbarhetskult, mens Odin representerer æsene og krigerideologien, men også har andre sider som sjaman (Solli 2002). Dominansen av vaneguder kan være et argument for at fruktbarhetskulten sto sterkt i dette landskapet. Disse stedsnavnene antas å ha en anselig alder, men kan ikke dateres nærmere enn til eldre jernalder; muligens er de eldre.

Ringerike

De mange våpengravene i yngre romertid på Opplandene – Hadeland, Toten og Hedemarken – sees ofte i sammenheng med Ringerike, selv om det ikke er samme type våpengraver her og de ikke er så tallrike (kap. 4.2.1).

Forholdet er tolket på mange måter. H. Sheteligs tolkning at det kan dreie seg om hjemvendte soldater som har deltatt i Markomannerkrigen (166–180 e.Kr.), og andre krigshandlinger ved Romerrikets grenser ved Donau har fått ny aktualitet (Hagen 1983:309 ff.; Solberg 2000:92, 2009:150 f.). Det er velkjent at germanere deltok som leiesoldater i den romerske hær, og de har selvfølgelig også deltatt på den «germanske» siden. T. Østigård har foreslått at noen av gravene med romerske kjeler med våpen og brente bein er begravelser av militære ledere som døde på slagmarken, og som seierherren var forpliktet til å sende hjem (Oestigaard 1999). De store våpenofferfunnene i myrer i Danmark viser krigerske forhold; det antas at en av de ofrede hærene kom fra Norden i yngre romertid (Ilkjær 2000:70 ff.). Våpengravene i Øst-Norge gjenspeiler det militære hierarki som kunne observeres i våpenofferfunnene, noe som støtter tolkningen at krigere fra Norge tok del i militære aktiviteter i Sør-Skandinavia. Det er flere graver med krigere fra nivå 2, mens krigeren i Sætrang-graven er den eneste «offiser» på nivå 1 på Østlandet (Solberg 2009:151 f.).

Våpengravene er også sett som tegn på interne uroligheter og konkurranse mellom landskapene Hedemark, Toten, Hadeland og Ringerike (Solberg 2000:103 ff.) og organisering av større enheter innenfor områder med navn sammensatt med *rike*. Solbergs analyse av geografisk og kronologisk fordeling av våpengraver fra eldre jernalder tyder på at en makt-sentralisering skjer tidligere og er sterkere i øst enn i resten av Norge. Kontrasten mellom et stort antall våpengraver i yngre romertid og få slike graver i folkevandringstid ser hun som tegn på konsolidering av

makt og at militære eliter kontrollerte større territorier (Solberg 2009).

Landskapsnavnene sammensatt med *rike*, Ringerike, Romerike og Ranarike (Bohuslän), har gitt grunnlag for mange spekulasjoner omkring de første forsøk på etablering av «småriker» i eldre jernalder siden slike navn er omtalt som stammenavn i et verk av Jordanes fra 500-tallet (Solberg 2000:162). Det er antatt at landskapsnavn sammensatt med *rike* eller *land* gjenspeiler etablering av større politiske enheter i løpet av folkevandringstid (ev. begynnelsen av merovingertid), selv om det er usikkert hva slags samfunn og lederskap de representerer. Stammeorganisasjonen var mer sosial enn territoriell (Skre 1998:257 ff.; Solberg 2000:106,162 ff.). Navneleddet *rike* har keltiske røtter, og betydningen «makt, myndighet» gir klare assosiasjoner til erobring og herredømme. T. Anderssons grundige gjennomgang av ulike forskeres tolkning av *rike*-navn konkluderer med at navnene i seg selv ikke gir grunnlag for tolkning av samfunnsstruktur, og at de må sees i sammenheng med arkeologiske funn og eventuelt andre kilder (T. Andersson 1976:81).

Funnbildet på Veien fra yngre romertid og folkevandringstid kan støtte Solbergs teori. Det er få graver fra folkevandringstid; én grav med våpen og korsformet spenne er det eneste funnet med tegn på prestisje. I folkevandringstid legges ikke rikdommen lenger i gravene, men ofres i forbindelse med felles ritualer. Som omtalt i kapittel 3.1 er to gullringer («betalingsringer») fra denne perioden funnet på Veien. Én er lagt i den store «Kongshaugen» flere generasjoner etter begravelen, en annen er funnet i åkeren et stykke fra gravfeltet. Slike «betalingsringer» omtales ofte som «markfunn» fordi de ikke er funnet i graver. Jeg tolker funnene på Ringerike som «offisielle» ofringer; det er ikke lenger elitens individer og slekt som markeres. At det nå er få graver, kan tolkes som et tegn på at makten er konsolidert og sentralisert.

På denne tid bygges «Halvdanshaugen». Selve byggingen av denne haugen, som måler 55 m i diameter og er over 5 m høy, må ha vært en maktdemonstrasjon. Den ligger alene på en stor slette, uten tilknytning til andre graver, men nær en av ferdselsveiene fra Tyrifjorden. Uten dagens skogkant ville den vært synlig fra vannet, som et mektig symbol på makt, på tilhørighet, og kanskje også på trygghet.

De tre C14-dateringene som i første omgang ble knyttet til byggingen av haugen, ligger innenfor tidsrommet 416–569 e.Kr. (Larsen og Rolfsen 2004:60 f.). Som en parallell til dateringen er det nærliggende å trekke frem Raknehaugen i hjertet av Romerike, hvor de nyeste C14-dateringer viser at tømmeret som haugen er bygget av, mest sannsynlig

ble hugget i perioden 533–551 e.Kr. (Skre 1997:31). Når to storhauger blir bygget i hvert sitt «rike» i løpet av folkevandringstid, er det ikke urimelig å gi samme forklaring (jf. Skre 1998:326; Solberg 2000:164 ff.). Mitt forslag til tolkning er at de konkurrerende aristokratiske slekter på Ringerike/Hole som i yngre romertid kappes om å demonstrere sin maktposisjon, blir innlemmet i en større organisasjon, i «Ringerike». I tidlig merovingertid ble det bygget storhauger flere steder på Østlandet, noe som er tolket som etablering av «småriker» (Myhre 1992:163 f.; Skre 1998:326).

536 – krisetid

Som det fremgår ovenfor, er det tegn på grunnleggende samfunnsendringer i løpet av folkevandringstid. Mot overgangen til merovingertid etableres det en ny og enklere teknologi i jernvinna, leirkarproduksjonen opphører, det oppstår nye smykkestiler, det er dokumentert ødegårder og tilsynelatende avfolkning, og det skjer språklige og religiøse endringer. Mange har sett disse forhold som tegn på en krise, og det er stilt spørsmål om årsaker (Solberg 2000:197 f., 210). Den justinianske byllepesten som herjet i Europa på denne tid, er foreslått som en del av forklaringen. Det er imidlertid usikkert om pesten nådde Skandinavia siden den svarte rotten som spredte pesten, ikke er påvist i Norden (Axboe 2001:12). Men utvilsomt fikk pesten virkning i de områder på kontinentet som skandinaviske høvdingar var knyttet til ved allianser og varebytte. Romerrikets oppløsning og de mange folkevandringer hadde allerede skapt uro, og kanskje var det vanskeligere å skaffe prestisjegjenstander og få avkastning på egne produkter.

Et forhold som nå synes klart, er at det skjer en klimatisk katastrofe i året 536, som kan ha vart i flere år. Bo Gräslund har overbevisende argumentert for at fortellingen om Fimbulvinteren har en rot i virkeligheten, og at det ikke dreier seg om en ekstremkald vinter, men derimot om to somre som ikke kom (2007). Situasjonen beskrives i kilder som at sola ikke har noen virkning, at tre vintre følger uten sommer imellom. Årsaken til at sola forsvant, er omdiskutert; kanskje det var et voldsomt vulkanutbrudd som medførte et sammenhengende mørkt slør foran sola over to eller kanskje flere år. Dessuten fulgte ti år med kalde somre. Dette må ha fått katastrofale følger for områder i periferien i Europa og for folk som var avhengige av jordbruk, for uten sol ble ikke kornet modent og beitene fikk dårlig vekst. Gräslund mener å kunne dokumentere en gjengroing av kulturlandskapet i paleobotanisk materiale som tolkes som et resultat av avfolkning (op. cit. 110 f.). Naturkatastrofen kan ha lagt grunnlaget til en økonomisk maktsamling til en jordeiende overklasse,

som illustreres ved storhauger (:114).

Morten Axbo har foreslått at gullofringer i folkevandringstid intensiveres etter år 536. Hensikten er å få sola tilbake – det foretas «desperate sacrifices to revive the darkened sun ... after a time they saw the desired result of their sacrifice: the sun recovered, and life continued» (2001:13). Gräslund tviler på denne tolkning siden det er vanskelig å datere disse funnene nøyaktig til de aktuelle årene (2007:113).

Bjørn Myhre hevder at det arkeologiske og naturvitenskapelige kildematerialet har frembrakt nye resultater som ikke gir grunnlag for en hypotese om en generell og relativt brå nedgangstid i Sør-Norge. Hypotesen om en krisetid er i ferd med å bli forskningshistorie (Myhre og Øye 2002:179 ff.). Riktignok blir gårder forlatt, men det er fordi folk samles i større enheter. Jorden blir fortsatt dyrket, og det skjer en omstrukturering av jordbruket. Som Gräslund ser også Myhre en sentralisering av makt og fremveksten av større jordegods som bakgrunnen for storhauger som ble bygget på 500–600-tallet, for eksempel Halvdanshaugen (:185 f., 205 f.). Det skjer omfattende endringer, men over et lengre tidsrom, og de har sammenheng med sosiale og politiske forhold.

Mats Widgren støtter Gräslunds tolkning av «Fimbulvinteren» (2012). Han legger vekt på et samfunns sårbarhet for å forstå virkningen av klimaendringen, og at den fikk forskjellige konsekvenser i ulike områder. Det ser ut til at områder nær den romerske sfære, som hadde nettverk til kontinentet, blir sterkest berørt (:132): «Internal power relationships and the various types of exchange relationships with the continent arguably may have had an indirect, but decisive impact on the outcome of the crisis» (:133). Han ser klare tegn på økende sosial stratifisering og konsentrasjon av land på færre hender, som også Gräslund og Myhre. Samfunnsforandring og en antatt krise kan ikke forklares ved klimaendring eller sosiale endringer alene, men med en kombinasjon av disse. Klimakrisen kan ha forsterket en prosess som allerede var i gang.

Kan klimakrisen ha påvirket forholdene på Veien? De små høvdingdømmer beskrevet ovenfor i kapittel 6.2 var avhengige av korn for å fø slaver og tjenerskap, for å brygge øl til fester og trolig som byttmiddel for å anskaffe utmarksprodukter i øvre dalfører hvor det ikke var gunstige dyrkingsforhold. Det er flere steder argumentert for at rikdommen på Veien baserer seg på den strategiske beliggenhet ved ferdssveger fra dal og fjell mot kysten, og at utmarksprodukter var attraktive gaver som kunne nyttes for å skape allianser. Dette nettverket kan ha vart over flere generasjoner.

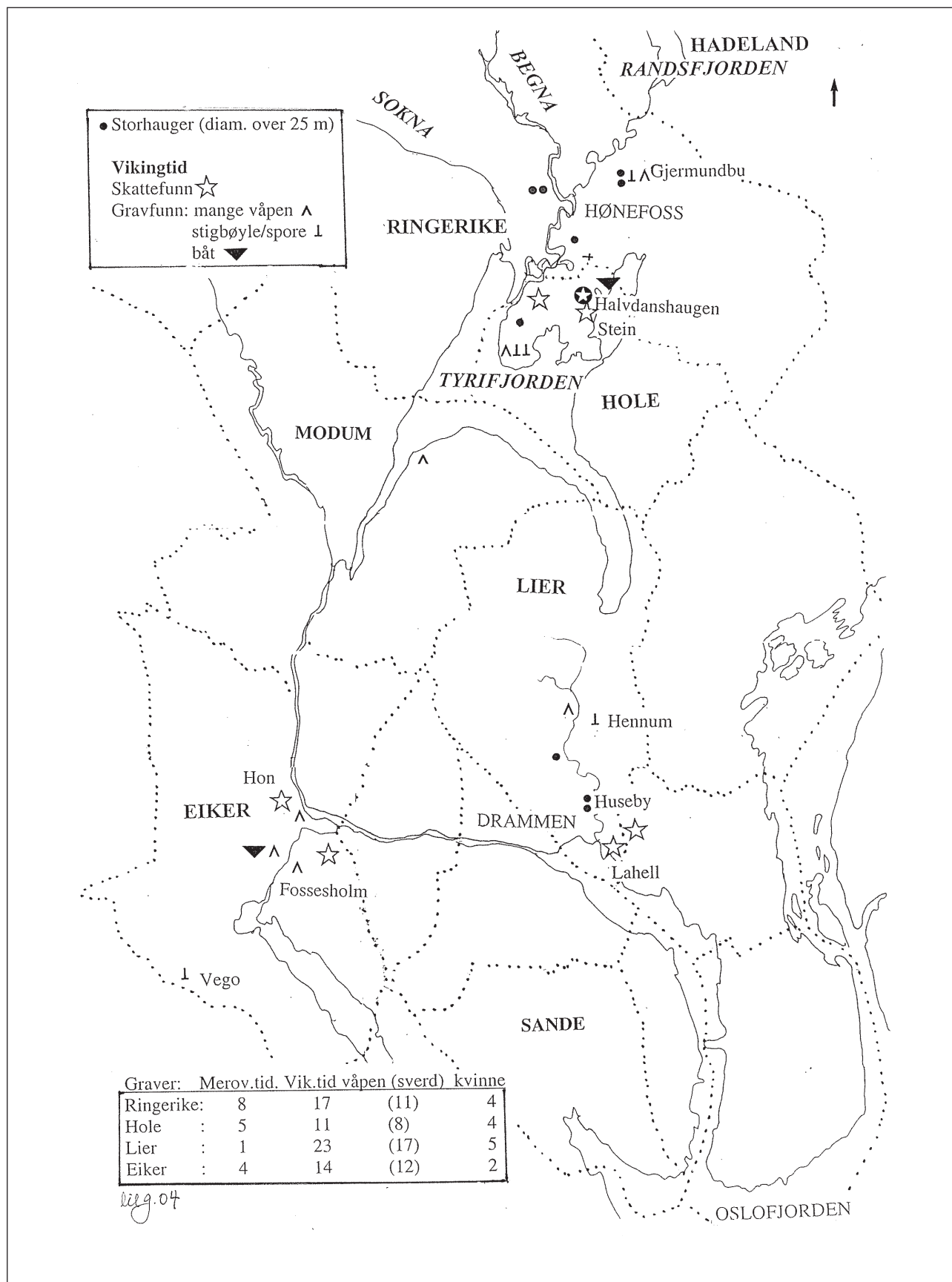

Fig. 6.5. Kart over Ringerike og Hole og område mot Oslofjorden påført spesielle gravfunn fra yngre jernalder, skattefunn og storhauger.

Fig. 6.5. Map showing large mounds and richly equipped warriors' graves and hoards from Viking Age.

En slik økonomisk spesialisering og avhengighet er svært sårbar. En klimakatastrofe ville bryte redistribusjonssystemet og maktgrunnlaget for høvdingen og medføre strukturelle samfunnsendringer. Det er en mulighet for at dette har skjedd på Ringerike og er noe av bakgrunnen for at Veien mistet sin posisjon. En avfolkning og oppløsning av de gamle maktstrukturer gjorde det enklere for de overlevende eliter å samle større jordegods. Som hevdet av de siterte forfattere er et tydelig trekk ved slutten av folkevandringstid en økende stratifisering og sentralisert makt illustrert ved storhauger.

Vikingtid

På grunnlag av mengden granpollene er det argumentert for at «Halvdanshaugen» kan være anlagt i vikingtid (Høeg 2004). Her foreligger også C14-dateringer fra vikingtid, og forfatterne antyder at haugen kan være oppført i flere faser (Larsen og Rolfsen 2004:60 f.). Jeg anser det som sannsynlig at dette mektige makt-symbolet ble utnyttet i vikingtid. Det må ha vært viktig å innlemme det i kongemaktens ideologi som et ledd i kontrollen over dette landskapet. Én måte kunne være å etablere en fiktiv slektskapsrelasjon ved å bygge på haugen og begrave en «kongætling» her

(jf. Myhre 2004:223). At den nærliggende Stein gård var en av mange kongsgårder, vises av sølvskatten fra sen vikingtid og middelalderkirken der, i tillegg til tradisjoner i sagaene (Harsson 2004:117). To steder merker seg ut som viktige for kongemakten i tillegg til Stein: Gjermundbu på Ringerike og Huseby ved Drammen (Gustafson 2004b).

Veien får aldri tilbake sin posisjon. I den turbulente vikingtid markeres andre sentra ved rike funn og storhauger som nevnt over. På Veien bygges ikke kirke i middelalderen, slik man kan observere mange steder, hvor de tidlige kirker bygges på førkristne kultsteder, som er det sosiale sentrum i bygda (se f.eks. Hofseth 1990). Det er en påfallende topografisk sammenheng mellom tidlige middelalderkirker og gravhauger (Sollund og Brendalmo 2013). Den nærmeste middelalderkirken ligger lenger sør, på Norderhov, Njårds hov (dvs. gård eller høyde). Veien var nok en storgård i middelalderen; her bodde en høyættet mann Phillipus av Veigin (død 1207), som var gift med Margrete, datter av kong Magnus Erlingsson, som hadde fått henne med en av sine mange friller (Bugge 1916:139,197 f., 222, 232). Men dette er en annen historie.